

Száz év előtti bachanáliák a Hacker-szalában

Feljegyzések a Magyar Teátrumi Társaság színházának működéséről

Budapest nevezetességei között szerényen húzódik meg a Károly körút 7. számú ház. Külsőjével, hatalmas udvarával és lüktető kereskedelmi életével nem sokat árul el múltjából. Az építészeti stílusa, homlokzatának dísztelensége sem emlékeztetnek a multira. Pedig ez a ház egyike a XVIII. századbeli Pest első építkezéseinek, illetve a Terézváros első házainak. Valamikor Bachus és Thália vidám tanyája volt, hol a szórakozni vágyó pesti polgárok télen-nyáron egyaránt kielégíthették mulatozási vágyaikat. Sok emlék fűződik a szürke falakhoz, melyek egykor a magyar színpad szolgálatában is állottak és menedéket nyújtottak az üldözött s lenézett magyar színészeknek.

Nevét Hacker József Antal pesti ácsmesterről nyerte, ki a ház második tulajdonosa volt. Hacker József mint üzletember felismerte az előnyt, melyet a ház kedvező fekvése nyújtott és szerencsés kézzel ki is használta azt. Annnyira sikerült ez neki, hogy a következő új tulajdonosnak neve teljesen elszikkadt és a köztudatban csak a Hacker-név forgott.

Nagyon sok nyomtatott adat van a Hacker-szalára, különösen színészettörténeti könyveinkben. Ezek azonban a házról magáról keveset, úgyszólván semmit nem mondanak. Nagyan-egészben leírják fekvését, megállapítják, hogy emeletes épület volt és a mai Károly körút 7. számú házzal azonos. Nem lesz talán érdektelen, hogy a nyomtatott források mellőzésével elmondunk mindent, amit sikerült a házról felkutatni.

A források az „Ország-út“-ra hivatkoznak, mint ahol a ház feküdt. Az országút a Hatvani-kapun kívül esett és a Teréz-külvároshoz tartozott. A mai Deák tér és Rákóczi út közé eső szakasza elég korán beépült. A nevezetes Kemnitzer-ház a „két török-höz“, az Orczy-ház és a nagy kaszárnya helyezkedtek el az Ország úton. Forgalmá nagy volt; mert a dunaparti vásártérrel a vásárosok sátrai fel a Hatvani-kapuiig, sőt még azon is túl húzódtak. Természetesen az út szabályos beépítésére, sőt az építkezésekre általában semmiféle szabály ekkor még nem volt, mert a szepítő bizottmány csak 1808. nov. 21-én alakult meg. A Hacker-ház pedig jóval e dátum előtt épült.

A fővárosi levéltárban fekvő teleklevél feljegyzése szerint a ház a hozzátartozó kerttel özv. Fischehné sz. Hoffmann Terézia tulajdona volt. Özv. Fischehné 1775-ben eladta az ingatlant, tehát a házat és a kertet Hacker József ácsmesternek és neijének Klárának. A vevők 2200 réhnusi forintot és 150 dukát-aranyat fizettek. A teleklevél 1775-ben már házat említ, igaz ugyan, hogy közelebbről nem határozza meg, illetőleg nem írja le. Csupán annyit említ, hogy a ház szélességben 20 öl és 2 láb, hosszúságban pedig 21 öl terjedelmű volt, míg a házhoz tartozó kert a ház jobb oldalán 20 öl és 2 láb, hátul pedig 18 öl és 2 láb. A következő évben Hacker József pár ölnyi területtel növelte a kertet, úgyhogy annak egész terjedelme 1319 négyszögöl lett, mely nagyságát a mai napig megtartotta. Mikor épült a ház és ki építette azt, sajnos, felderíteni nem lehet. A ház és kert 1790. június 9-ig maradt Hacker József és felesége tulajdonában, amikor eladták azt Jahn Alajosnak és neijének sz. Borta Erzsébetnek. Az adásvételi szerződés első pontja szerint a tulajdonát ruházás az összes jogokkal és jogosítványokkal együtt történt. Tehát a ház, a szála és a hozzátartozó bútorok, ezüstök, porcellánok, tükrök, csillárok, a kávéfőzési jog és felszerelések, a kert és annak beruházásai mind a vétel, illetve eladás tárgyát képezték. Jahn Alajos 21.000 forintot és 2000 dukát-aranyat fizetett, helyesebben fizetett volna, azonban az eladásból kifolyólag a két család között hatalmas per keletkezett, mely 1798-tól 1817-ig húzódott. Ugyanis Jahn Alajosnak különös gondot kellett fordítani a kertre és beruházásokra, azonkívül a vételár fizetése évi részletben lett volna eszközölendő. Jahn a szerződés kikötéseit többször megsértette, miért Hacker József, majd később örökösei perbe fogták. A sokáig húzódó per 1817-ben dőlt el véglegesen, amikor az lett az eredmény, hogy özv. Hackerné és gyermekei 8000 frt-ért visszaváltották a házat a Jahn-örököstől. Hackerék még ugyanazon napon, mikor a visszaváltás megtörtént, tovább adták a házat, illetőleg elcserélték azt Jakabffy György és neje sz. Rátz Anna lipótvárosi házával. Jakabffy a csere alkalmával 110.000 frt feladási összeget fizetett, bécsi értékben. Ez 1817. aug. 12-én történt. Ettől kezdve megszűnt tehát a Hacker- és Jahn-család tulajdona a ház felett és a Jakabffy-család lett az új gazda s még a mai napon is ők a tulajdonosok. Az új tulajdonos, Jakabffy György nem tartotta meg az ősi tradíciót és röviddel a vétel után bezárta a kert és szála kapuit. 1820-ban a kert helyére házat épített, sőt 1875-ben, mikor ez utóbbi házat lebontatta, hogy helyére a mai Rombach uccai házat építhetesse, tervezte a Károly körúti ház lebontását is. Ez azonban nem történt meg. Miért, miért nem, azt itt kutatni nem cél. Fontos az, hogy akár gazdasági, akár egyéb okok miatt maradt el az ősi ház lebontása, abból csak haszon származott, mert így eggyel több épület maradt meg a XVIII. századbeli pesti építkezésekből.

Mikor Hacker József 1775-ben megvette özv. Fischehnétől a házat, valószínűleg azonnal átalakította, illetőleg berendezte azt kávé-, bormérési és bali célokra. Az 1794. évből származó leíró-leltár tanúsága szerint, a korabeli igényeknek eléggé megfeleltethető, ha nem is volt fényűző. A palatánokkal beültetett kertben tizenöt szaleli volt katonás rendben felállítva, asztalokkal, borszékekkel. A földszinten két konyha, két kettőszobás lakás és a kávéház helyiségei foglaltak helyet. Az emeleten volt a főszála, két ebédlő, konyha, bor- és kávémérő, játék- és vendégszoba, pénztár és ruhatár. A leltár legértékesebb darabjai a tükrök, a kristályüvegből készült csillárok és két antik óra voltak. Hosszú lenne felsorolni az összes leltári tárgyakat, csupán annyit jegyzünk fel, hogy az értéke 3310 frt és 15 krajcár volt, tehát nagyobb összeg, mint a ház és kert vételára. A kávéház felszerelése, viszonyítva a szála és helyiségei felszereléséhez nagyon egyszerű volt. Csupán két billiárd-szoba és egy kis benyiló alkották a kávéházat, a szobákban két billiárdasztal, tükrök és egypár szék volt. Kevés helyiség ez kávéház céljaira, miből viszont arra lehet következtetni, hogy a Hacker-ház kávéháza nem foglalt el olyan előkelő helyet a pesti kávéházak között, mint a gróf Hofmannseg által oly szemléltetően leírt dunaparti Kemnitzer-féle kávéház.

Nem is a kávéházi üzem volt a fontos Hacker Józsefnek és utódainak, hanem a bálak rendezése. Eleinte sok baj volt a bálakkal, mert Pest-Budán a báltartási jog összefüggött a színházak bérletével és a színházak (pest-budai) főbérleje egyúttal árendálta a bálakat is. 1780. évben Hacker József számára csak egy nap, a hétfő állott rendelkezésre. 1788-ban többszöri kérvényezés után a szerdai napot is engedélyezte a helytartótanács, de az engedély zavaros szövegéből nem tűnik ki, hogy a hétfő és szerda az egész évre, vagy csak a farsangi időre szóló megállapítás volt-e. Ugyanis ezt a kérdést az eladott jegyekről beküldött kimutatások teszik kétségessé, melyek egymásután következő napokról is tartalmaznak elszámolást. Valószínű tehát, hogy a hétfői és szerdai napok vitája kizárólag a farsangi álarcsobálak megtarthatására vonatkozott. Érdekes a Tuschl Sebestyén színházi főbérlelő, Häussler Sebestyén és Jahn Alajos között létrejött megállapodás, mely szerint Tuschl a farsangi álarcsobálakat vasár- és ünnepnapokon mindkettőjük, hétfőn és szerdán Häussler, kedden és csütörtökön pedig Jahn Alajos részére engedélyezte. Azonkívül kikötötték, hogy egy-egy szobát engednek át kölcsönösen Tuschl számára akkor, ha a bál látványos előadásokkal lesz egybekötve és ezt a közönséggel hirdetményen kötelesek tudatni. Árendát pedig 50–100 dukát-aranyat fizettek a főbérlelőnek.

A Hacker-szalában tartott bálak nagyságáról és forgalmáról képet alkothatunk, ha összevetjük az eladott jegyekről készült kimutatásokat. Az első ilyen kimutatás 1788. jan. 6-tól febr. 5-ig terjedő időből származik. A jelzett napok között összesen 15 bálát rendeztek a szalában, melyeken 2283 jegyet adtak el 30 krajcáros áron, összesen 1143 frt és 30 kr. értékben. A következő kimutatás 1792-ből való, mikor szept. 2-től nov. 25-ig 988 jegy fogyott el. Érdekes összehasonlítást tehetünk, ha összevetjük a „Hét választó fejedelm“ forgalmával a Hacker-szála forgalmát. A „Hét választó“ báljain a jegyek ára 1 frt volt és p. o. 1792. nov. 11-én, mikor a Hacker-szalában csupán 10 jegy fogyott el, itt 240 jegyet sikerült eladni. November 11-től—28-ig, tehát négy nap alatt a „Hét választó“-ban 750 jegyet, míg a Hacker-szalában három hó alatt összesen 988 jegyet adtak el. 1794-ben jún. 9. nov. 27-ig a Hacker-szalában 1724 jegy fogyott el, a „Hét választó“-nál pedig csak nov. 16. és 23-án 228 darab.

1797-ben a farsangi időben 1140; 1798 nyarán 1088; 1799 farsangjában 744 jegy fogyott el a Hacker-szalában.

1880 farsangjáról újabb összehasonlítást tehetünk a Hacker-szála és a „Római Császár“, közönségesen Rác-szála forgalma között, mikor a Hacker-szalában 830, a Rác-szalában pedig 1061 jegyet adtak el. Igaz ugyan, hogy ez utóbbi helyen a jegyek ára 20 kr. volt. A még rendelkezésre álló kimutatásokból azonban megállapítható az, hogy a Hacker-szála fokozatosan vesztett népszerűségéből. Ezt bizonyára az egyre szaporodó mulatóhelyek, így talán legjobban a közvetlen szomszédságában levő híres „Fekete Redout“ mozdították elő.

Akármi történt is, tény az, hogy özv. Hackerné (akkor vagyonfelügyelő) a bérletért jelentkező Vida Lászlónak, a magyar színjátszók igazgatójának szívesen bocsájította rendelkezésre 1808-ban a szalát évi 850 frt bérösszegért. Így is nagyobb jövedelemhez jutott és így jutott a sorsüldözött „Magyar Teátrumi Társaság“ is hajlékhoz. A Hacker-szalának pedig e révén jutott hely a magyar színészettörténetben.

Vida László átalakította a szalát színházzá, páholyokat és színpadot építtetett. Az átalakításról sajnos semmi terv nem maradt és így a szála átalakított képéről nincs emlékün. Annny bizonyos, hogy túl fényűző nem lehetett a hevenyészett berendezés.

Vida társulata 1812. február 9-ig használta a szalát. További sorsa 1817-ig ismeretlen.

És ott, ahol valamikor Déryné először látta meg a „forró deszkákat“, hol Katona József bontogatta szárnyait, mint színész, hol Vida László hajlékot teremtett a magyar Tháliának, ma szürke hétköznapi kopotják az ősi falakat. A híres kert helyén hatalmas műhelyház terpeszkedik zakatoló gépekkel. A ház homlokzatát éktelen címtáblák borítják, letakarva a multat, melynek emléke is alig él... És „nincs a házon semmi emlék, semmi jel“.

Romhányi István.

CZIPAUER JÁNOS

okl. építész és építőmester

építési vállalkozó

BUDAPEST, VI., Szondy-utca 24. szám

Telep: VI., Váci-út 49. szám

Elektromos világítási és motorikus berendezések tervezése és szerelése. Szerelési anyagok és égők gyári raktára

Gabriel Antal

okl. gépészmérnök elektrotechnikai vállalkozó
Budapest, VIII., Német-u. 43. Tel.: J. 414-14

OBERMEYER ISTVÁN

szobafestő-, ércfényező- és mázoló-mester
BUDAPEST, II., LÖVŐHÁZ-UTCA 17. TELEFON.

SCHWARCZ DEZSŐ

kőfaragó

VII., Gizella-út 25. (bejárat Hungária-körútról is).

Telefon (lakás Ilka-u. 43.) 348-46. Műhely és telep: Hívó J. 92-35.

Mindenemű kőfaragómunkák és síremlékek készítése.

WILHELM FÜLÖP KÁROLY

— LIFTKÉSZÍTŐ, JAVÍTÓ ÉS KARBANTARTÁSI VÁLLALATA —

Budapest, IV., Vármegye-ucca 7. szám

Telefon: Lipót 982-62. — Telefon: Lipót 982-62.

Stekl Károly

reszelőgyár Budapest

(Angyalpöld) VI., Forgách-utca 21. Vállalja használt reszelők újra vágatását. Vasuti szállítmányok: Budapest, V., Lipótváros pályaudvarra bármintve küldendők.

Telefon: Lipót 901-08. Alapított 1898. évben.

Thiergürtner és Stöhr r.-t.

egészségügyi és fűtőberendezések gyártása és felszerelése

Budapest, I., Budafoki-út 9-11.

Telefon: József 385-17. • Telefon: József 385-17.

ANGSTER JÓZSEF ÉS FIA PÉCS

Orgona- és harmóniumgyár r.-t.

Készít új orgonákat művészi kivitelben. Pneumatikus átépítések. Mindennemű javítások. Új homlokzat sípok. Tisztítás, hangolás, orgonák karbantartása. Harmóniumok részleteire 2,800.000 K feljebb.

Budapesti Iroda: IV., Semmelweis-u. 10. Telefon: 139-34.

1000 új orgona. 60 éves múlt.

Zuzan Béla Budapest

diszlet-, cím- és szobafestő különlegességtől mázoló-osztálya

Telep: X., Füzér-u. 6. Iroda: Martinovics-tér 4/b

TELEFON: JÓZSEF 360-06.

RYSAVY BÉLA

épület és disztribúciós, légcsesz és vízvezeték-szerelő üzeme

Budapest, VIII., József-u. 79.

TELEFON J. 24-56.

Müller Rezső

asztalosáru gyára

BUDAPEST, VII., RÓNA-UCCA 31. szám

Telefon: J. 381-58.

Egyed Fános

épület-, mű- és szerkeszt-lakatos

Specialista: cukrász-, pék-, hentes- és vendéglátó-berendezésekben

Budapest, VI., Szondy-u. 44/b. Alapított 1901

IRSAY ÉS KOVÁCSICS

okl. építész, építőmester,

építési vállalkozók

IV., Váci-ucca 5. Telefon: T. 79-66

Budapest, VII., Peterdy-utca 14. sz.

Telefon: József 26-18.

Bostwigh-rács, ajtócsukók és mindennemű alkatrészek.

Alapított 1896-ban.

Kondor Rezső, lakatosáru és redőnygyár,

Stíriai lemezéből készült görredőnyök, esslingeni faredőnyök, napellenző szerkezetek, vászonredőnyök.

Alapított 1896-ban.

Vidékre díjmentes csomagolás.